

СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ПРОЕКТУВАННЯ – ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРНИМИ ПРОЦЕСАМИ

У статті розглядається методологія соціального-культурного проектування як інноваційної технології управління культурними процесами сучасної України.

Ключові слова: культура, культурні процеси, культурна політика, управління, проект, соціально-культурна діяльність, соціально-культурне проектування.

В статье рассматривается методология социально-культурного проектирования как инновационной технологии управления культурными процессами современной Украины.

Ключевые слова: культурология, культурные ценности, культурные процессы, культурная политика, управление, проект, социально-культурная деятельность, социокультурное проектирование.

The article describes the methodology of social and cultural planning as innovative management of cultural processes in modern Ukraine.

Key words: culture, cultural processes, cultural policy, management, project, social and cultural activities, social and cultural planning.

У сучасному суспільстві, що швидко змінюється, роль культури стає визначальною для розвитку України та створення її позитивного іміджу в оточенні інших держав. Адже галузь культури – це найважливіша форма розвитку людини і суспільства, всепроникаючий характер якої обґрунтовується впливом на всі сфери життя суспільства – економіку, політику, інформаційну сферу, національну безпеку.

Філософське осмислення ціннісних, культурологічних засад розбудови як сучасного світового, так і українського суспільств, проєкція загальноцивілізаційних тенденцій розвитку на культурно-національне середовище українського суспільства є особливо актуальними питаннями для теорії і практики сучасної науки. Адже культура і традиції відносяться до тих ресурсів, що у ХХІ столітті почали використовуватися як фактор соціально-економічного розвитку держав. Українська культура під впливом соціальних змін зазнала суттєвої трансформації. Нові форми культури і мистецтва, сучасні культурні процеси, які виникли внаслідок змін у соціальному і культурному житті, є темою для подальших наукових досліджень та узагальнень здобутків соціального і культурно-мистецького розвитку людства. Тому українське суспільство постало перед проблемою пошуку інноваційних технологій ефективного управління культурними процесами як надзвичайно важливими духовними, політичними, економічними ресурсами.

Актуальність нашого дослідження обумовлена тим, що у контексті нової

парадигми часу культурні процеси сучасної України вимагають обов'язкового прогнозування і проектування. Проектна діяльність у цьому випадку виступає як діяльність аналітична та інноваційна, що визначає межі емпіричного культурного простору, в яких доцільно розглядати низку суб'єктів у спільному перетворенні культурного простору відповідно до потреб соціуму.

Протягом останніх років значного розвитку набули наукові дослідження культурних процесів сучасної України (Ю. Богуцький [21], В. Чернець [20], В. Шейко [21]), окремих явищ культури і мистецтва, зокрема, театрального мистецтва (І. Безгін [2], С. Безклубенко [3]), дозвілля (І. Петрова [12]), соціології художньої культури (С. Цимбалюк [19]), а також розробки в галузі музикознавства (В. Редя [13], В. Шульгіна [22]) тощо.

Феномен проектної культури привертає увагу філософів, істориків, теоретиків культури, методологів проектування. Проблемою проектної культури і проектування опікувалися В.Ф. Сидоренко [14], С.Б. Кримський [8; 9], К.М. Кантор [7]). У вітчизняній науці вже напрацьовані конструктивні ідеї, висновки і положення провідних спеціалістів у сфері соціокультурного проектування – А.П. Маркова [11], В.П. Лукова [10], І.П.Петрової [12], К.Ф. Грея [5] та інших. Проте, враховуючи значущість проведених досліджень для вітчизняної науки, переваги технологій соціокультурного проектування в управлінні культурними процесами (на прикладі сільського зеленого туризму), порівняно з іншими методами цілеспрямованих соціокультурних змін, ще не стали предметом окремих досліджень.

Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування методології соціально-культурного проектування як інноваційної технології управління культурними процесами сучасної України (на прикладі сільського зеленого туризму). **Завдання дослідження** – визначення сутнісних основ та принципів соціально-культурного проектування; виявлення потенційних можливостей проектного підходу у вирішенні соціально-культурних проблем; визначення напрямів соціально-культурного проектування в управлінні соціокультурними процесами (на прикладі сільського зеленого туризму).

Культурний процес ми розглядаємо як постійне самооновлення, вироблення нових форм, засобів задоволення інтересів і потреб людини, залежно від конкретної соціально-економічної ситуації та з урахуванням регіональних особливостей. Сучасна українська культура вже має напрацьовані пріоритети та культурні феномени європейського та світового масштабу. Однак сучасному українському культурному процесу бракує не лише державної підтримки чи уваги з боку бізнесу, а й інноваційних технологій управління, наприклад соціально-культурного проектування. Тому сьогодні до головних компетенцій фахівця в галузі культури має належати його здатність до проектної діяльності, тобто продуктивної уяви, творчого та вільного перетворення навколишнього світу. Ця здатність задається самою сутністю культури, яка є насамперед сукупністю «проектних» (тобто ідеальних, духовних) способів і результатів освоєння і перетворення природи, суспільства, самої людини.

Розуміння поняття «соціально-культурне проектування», його

трактування у вітчизняній та зарубіжній літературі має для нас принципове значення, оскільки воно є однією з основних термінологічних одиниць нашого дослідження. Зупинимось на цьому питанні.

Сьогодні сформовано декілька поглядів на трактування поняття «соціально-культурне проектування». Так, Г. Антонюк, В. Глазичев, І. Ляхов соціально-культурне проектування розглядають як різновид науково-практичної діяльності, головною метою якої є реконструювання, удосконалення та створення соціально-культурних об'єктів; Т. Дрідзе та Е. Орлова – як соціальну технологію, що дозволяє здійснювати діагностику нагальних соціально-культурних проблем та опрацьовувати варіанти їх розв'язання; В. Сидоренко – як розробку проектної документації, в якій відтворюється бажаний образ майбутнього об'єкта; Д. Дондурей – як створення нових або перебудову вже існуючих організаційних структур (окремих закладів, системи управління, принципів діяльності, самостійних програм); Б. Мосальов – як технологію, що дозволяє проводити діагностику соціокультурної динаміки; А. Марков та Г. Бірженюк – як цілеспрямований процес соціально-культурної комунікації, орієнтований на спільне конструювання способів та зразків розв'язання значущих для особистості та суспільства проблем [12].

Необхідно звернути увагу на те, що не зважаючи на різночитання поняття «соціально-культурне проектування», в усіх визначеннях акцентується увага не на досягнутому, а на способах досягнення мети, на різноманітних варіантах розв'язання поставленої проблеми.

Отже, соціально-культурне проектування – це специфічна технологія, що являє собою конструктивну, творчу діяльність, сутність якої полягає в аналізі проблем у соціально-культурній сфері, виявленні причин їх виникнення, вироблення цілей і задач, що характеризують бажаний стан об'єкта (або сфери проектної діяльності), урозроблені шляхів і засобів досягнення поставлених цілей [14].

Проектування як технологія ефективного управління культурним процесом обумовлюється тенденцією посилення соціальних функцій культури, удосконаленням різних підсистем соціокультурного життєзабезпечення людини (рекреації, дозвілля, побутових послуг, самодіяльної творчості, домашнього побуту, охорони природи, культурної екології, суспільно-політичної активності людини). За допомогою проектів вирішуються найрізноманітніші соціально-культурні питання: рекреаційне обслуговування в районі, подолання підліткової злочинності, налагодження культурно-дозвіллевої інфраструктури в місті, зменшення безробіття [10].

Проект є засобом збереження або відтворення соціальних явищ та культурних феноменів, відповідних (як кількісно, так і якісно) сформованим нормам. При цьому слід зазначити потенційне різноманіття проектних рішень однієї і тієї самої проблемної ситуації, що обумовлено як різними уявленнями про ідеальний стан культури та соціуму (або їх окремих проявів), залежно від ціннісної позиції проектувальника, його розуміння сутності даних феноменів, так і варіативністю способів відтворення (відродження, реконструкції, збереження) соціальної та культурної цілісності.

Розглянемо детальніше методи соціокультурного проектування культурних процесів на прикладі сільського зеленого туризму як своєрідного культурного феномена.

Сільський зелений туризм ми розглядаємо як специфічну форму відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної, етнографічної спадщини регіону з метою відновлення фізичних сил та задоволення культурних потреб людини. У сучасну епоху глобалізації і крос-культурної комунікації сільський зелений туризм як культуuroстворююча сила і суб'єктно-активний конструкт соціального буття є результатом довгої історичної еволюції соціального буття та себе самого шляхом прирощування нових якостей та властивостей, і носить достатньо розвинутий і самостійний характер, що дозволяє розцінювати його як активну культуuroстворюючу силу і значний соціокультурний реагент, що впливає на соціальні процеси.

Звернення до ідеології соціально-культурного проектування в організації програм сільського зеленого туризму обумовлено наступними обставинами.

1. Проект, як відомо, є інтелектуальним продуктом, що забезпечує розв'язання тієї чи іншої проблеми. Оскільки в організації туристичних програм переважає відхід від багатьох актуальних соціокультурних проблем на перевагу миттєвим вигодам, проектування може слугувати дієвим інструментом для цієї традиції.

2. Незважаючи на те, що деякі туристичні програми вже удосконалюються за окремими напрямками (наприклад туристський сервіс, різноманітність пропонованої культурологічної інформації тощо), в цілому все таки ж переважає тенденція на оптимізацію і вдосконалення вже сформованих туристичних послуг. Метою проектування стає якісна зміна змісту і структур цих послуг як складової соціокультурного проекту, що підвищує реальну соціальну ефективність туристичних програм: вплив їх на образ і стиль життя учасників туристичних маршрутів, їх соціально-культурні орієнтації та відповідає на запитання:

1. Які можливі екологічні наслідки від сільського зеленого туризму для тієї чи іншої місцевості, регіону?

2. Чи буде сприяти та чи інша туристична програма вдосконаленню способу життя та підвищення якості життя учасників туристичних маршрутів та місцевого населення?

3. Чи сприяє туристична програма збереженню та розвитку культурного надбання у регіонах, різних районах, місцевостях?

4. Чи призведе туристична програма до інтенсифікації, інкультурації та соціалізації різних груп населення?

Таким чином, впровадження проектних стратегій і технологій в практику сільського зеленого туризму сприяє, в кінцевому рахунку, забезпеченню його реальної соціокультурної ефективності. Але забезпечення соціально-культурної ефективності сільського зеленого туризму передбачає ставлення до нього як до

процесу, в якому якісно змінюється вся туристична інфраструктура, її функціонування в реальному соціумі, перш за все в системі повсякденної життєдіяльності туристів, місцевого населення. Саме такий, більш широкий, акцент відрізняє власне проектування від звичайного програмування, орієнтованого, в основному, на вдосконалення сільського зеленого туризму з боку його організаторів, «одержувачів прибутку» та інших суб'єктів, що вирішують свої вузькопрофесійні і вузькокорпоративні завдання.

Проектування ж самого процесу туристичної діяльності неминує виводить проектувальників в план прогнозування цих процесів, процедура якого передбачає наявність певних методів роботи, особливо важливих для соціально-культурного прогнозного проектування.

1) попереднє обстеження осередків сільського зеленого туризму, що включає в себе: збирання відомостей про умови та спосіб життя місцевого населення; статистичної інформації про чисельність, склад, динаміку цього населення, наявність місцевих соціальних, екологічних, економічних проблем; стан культури, соціального середовища, транспорту тощо;

2) соціально-історичне і культурно-історичне обстеження місць туристських маршрутів, включаючи місцеві культурні традиції, культурні пам'ятки, історії заселення та освоєння сільської території;

3) аналіз сільської преси, інформаційних видань, краєзнавчих джерел, опитувань населення, експертів, наукових досліджень програм місцевого радіо і телебачення, що відображають специфіку соціально-культурних умов та особливостей життя місцевого населення, значимих для організації туристичної діяльності;

4) соціально-культурне картографування туристських маршрутів, засноване на обліку отриманої інформації за допомогою трьох вище згаданих методик;

5) спеціалізовані проектно-клубні технології, які полягають в попередніх дослідженнях очікувань і «уявних карт» (mental maps) майбутніх мандрівників, тобто фіксованих образів просторів, які зберігаються у свідомості людей; створення літературно-музичних композицій, інсценівок, доповідей і т.д. учасниками майбутніх туристських маршрутів, які знайомляться попередньо з «духом і пам'яттю» місць відвідувань туристів, культурно-історичною та художньою інформацією, що формує стартовий культурний потенціал учасників туристичної програми.

Тобто потенційні можливості проектного підходу у розв'язанні соціально-культурних проблем полягають у можливості: уявити ідеальну модель функціонування та розвитку певного соціокультурного об'єкта; змалювати реальні та перспективні завдання стосовно досліджуваного об'єкта; визначити механізми досягнення соціально-культурних цілей та їх взаємозв'язок; спроектувати новий образ та структуру соціально-культурного явища через відповідні програми.

У цьому зв'язку передумовами ефективного соціокультурного проектування є:

– створення умов для розвитку соціокультурного суб'єкта (особистості,

спільності, суспільства в цілому), самореалізації людини в основних сферах її життєдіяльності шляхом оптимізації її зв'язків з соціокультурним середовищем, мінімізації проблем, що характеризують несприятливі обставини її життєдіяльності, активізації спільної діяльності людей для підтримки культурного середовища та його конструктивної зміни власними зусиллями;

– забезпечення сприятливих умов для саморозвитку культурного життя за допомогою стимулювання механізмів самоорганізації, осмисленого поєднання і підтримки історично сформованих і нових соціокультурних технологій, елементів, явищ.

З іншого боку, соціально-культурна діяльність є умовою і засобом розв'язання проблем і завдань, що знаходяться в інших площинах соціального та індивідуального буття. Проекти такого типу в якості своєї конкретної цілі припускають оптимізацію процесів життєдіяльності соціальної групи, регіону і т.д., а культура виступає як середовище, що задає умови такої оптимізації. Наприклад, створення умов для відродження і розвитку народних ремесел і промислів може частково розв'язати проблему зайнятості. Мистецьке об'єднання може стати засобом вирішення соціально-психологічних проблем особистості, сприяючи соціальній адаптації, визнанню, самоствердженню людини, яка відчуває дефіцит позитивних соціальних зв'язків в інших сферах буття. Проекти, які формують відповідні умови для розвитку культури національних меншин, будуть об'єктивно сприяти зниженню соціального напруження в регіоні, підвищувати почуття задоволеності людини умовами своєї життєдіяльності.

Отже, соціально-культурне проектування має стати важливою складовою сучасної державної політики, адже воно відкриває нові перспективи для вдосконалення вже сформованих видів соціокультурної діяльності, наповнюючи їх новим культурно значущим змістом та сприяє забезпеченню їх реальної соціокультурної ефективності.

Література

1. Про культуру [Електронний ресурс] : Закон України від 14 грудня 2010 року № 2778-VI / Верховна Рада України. – К., 2010. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/law/10_kultura.html. – Заголовок з екрану.
2. *Безгін І.* Соціокультурна практика і напрямки театрознавства // Мистецькі обрії. — К., 1999. – 1998. – С.129–137.
3. *Безклубенко С. Д.* Фундаментальні категорії сучасної естетики // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. — К., 2000. — С.126–130.
4. *Белявіна Н. Д.* Виховання фахівців творчих професій (на прикладі кваліфікації «Звукорежисер») [Текст] / Н. Д. Белявіна : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Навчальні заклади культури і мистецтв України: особливості входження в Болонський процес», 7 – 8 червня 2007 р. М-во культури і туризму України, Держ. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. – Київ, 2007. – С. 19-20.
5. *Грей К.Ф.* Управление проектами: практическое руководство / К. Ф. Грей, С.У. Ларсон ; [пер. с англ.]. – М. : Дело и сервис, 2003. – 527 с.
6. *Дитхелм Г.* Управление проектами. Т. 1: Основы / Г. Дитхелм; [пер. с нем.]. – СПб. : Бизнес-прес, 2004. – 400 с.

7. Кантор К. Два проекта всемирной истории / К. Кантор // Вопросы философии. – 1990. – №2. – С.76-86.
8. Кримський С. Запити філософських смислів / С. Кримський. – К. : ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
9. Кримський С. Ранкові роздуми: зб. ст. / С. Кримський. – К. : Майстерня Білецьких, 2009. – 120 с.
10. Луков В. А. Социальное проектирование : учеб. пособие / В. А. Луков. – [7-е изд.]. – М. : Флинта, 2007. – 240 с.
11. Марков А. П. Основы социокультурного проектирования : учеб. пособие. / А. П. Марков, Г. М. Бирженюк. – СПб., 1997. – 260 с.
12. Петрова І. В. Проектування в соціокультурній сфері : навч. посіб. / І. В. Петрова. – К. : КНУКіМ, 2007. – 372 с.
13. Редя В. Я. Интегративные процессы в искусстве переходных периодов как «художественный прогноз» // Музичне мистецтво. – Донецьк, 2004. – Вип.4. – С.15–27.
14. Сидоренко В. Генезис проектной культуры / В. Сидоренко // Вопросы философии. – 1984. – №10. – С. 87-99.
15. Социальное управление и социальная коммуникация на рубеже XXI в. : к преодолению парадигмального кризиса в социологии // В контексте конфликтологии: проблемы коммуникации и управленческого консультирования / отв. ред. Т. М. Дридзе и Л. Н. Цой. – 1999. — № 2. — С. 8-17.
16. Управління проектами : національні особливості. / В. В. Малий та ін. – Д.: ІМА-прес, 2008. – 264 с.
17. Управление проектами: основы профессиональных знаний, национальные требования к компетенции специалистов / науч. ред. В. И. Воропаев. – М.: Консалтинговое Агентство КУБС Групп – Кооперация, Бизнес-Сервис, 2001. – 265 с.
18. Управління проектами : навч. посіб. / О. В. Ульяновченко [та ін.]. – Х. : ХНАУ ім. В. В. Докучаєва, 2010. – 522 с.
19. Цимбалюк С.І. Проблеми діалогу культур у контексті сучасної соціально-культурної ситуації / С. І. Цимбалюк // Україна – Світ : від культурної своєрідності до спорідненості культур : матеріали між нар. наук.-практ. конф., 25 – 26 травня 2006 р. / ДАКККіМ ; Український центр культурних досліджень / І. В. Кузнєцова [відп. ред.]. – К. : ДАКККіМ, 2006. – Ч. 1. – С. 192–195.
20. Чернець В.Г. Сучасні проблеми трансформації культури та соціальна дієвість мистецтва // Культурологічна трансформація мистецької освіти та актуальні питання творчої діяльності музиканта в сучасній Україні. — К., 1998. — С.5–8.
21. Шейко В.М., Богущкий Ю.П. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина XIX – початок XXI ст.): монографія / В.М. Шейко, Ю.П. Богущкий. – К.: Генеза, 2005. – 592. – С.18.
22. Шульгіна В.Д. Повернення із забуття музично-педагогічної спадщини Ф.С. Якименка // Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики. — К., 1997. – С. 173–175.